

Про організацію навчально-виховного процесу в початкових класах ЗНЗ у 2014/2015 н.р.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року визначено, що ключовим завданням освіти у XXI столітті є розвиток мислення, орієнтованого на майбутнє, перехід від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян.

Зусилля органів управління освітою, науково-методичних служб зосереджені на реалізації стратегічних напрямів розвитку освіти, подоланні наявних проблем, виконанні перспективних завдань, серед яких – оновлення цілей і змісту освіти на основі компетентнісного підходу та особистісної орієнтації.

У початковій школі впровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти та нових навчальних програм почалось у 2012/2013 н.р. з 1 класу.

Організація процесу навчання пов'язана з чітким визначенням мети (освітньої, виховної, розвиваючої) та усвідомленням її учнями. Освітня мета полягає в забезпеченні засвоєння, закріплення, застосування теорій, понять, законів тощо (вчитель продумує їх перелік); формуванні загальнонавчальних та спеціальних (з певного предмета) умінь і навичок. Виховна мета реалізується у формуванні виховних світоглядних ідей, моральних якостей школярів (етичних норм, гуманізму, колективізму, активної позиції щодо навчання і життя загалом), естетичних поглядів, уміння працювати й контролювати себе, гігієнічних та фізкультурних навичок. Розвиваюча мета охоплює розвиток мислення, уваги, пам'яті, волі, емоцій, навчальних інтересів, мотивів і здібностей школярів.

Організація навчання у 1, 2 і 3-х класах у 2014/2015 н.р. здійснюватиметься за навчальними програмами, розробленими відповідно до нового Державного стандарту початкової загальної освіти та затвердженими наказом Міністерства від 12.09.2011 № 1050 «Про навчальні програми для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів», а саме: Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012;

Відповідно до наказу Міністерства від 22.04.2014 № 500 «Про проведення експертизи та громадського обговорення типових навчальних планів та навчальних програм для дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів»,

відкореговано державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

У 2014-2015 н.р. навчання і виховання учнів початкової школи регламентують такі нормативно-правові документи:

– Указ Президента від 25.06.2013 №344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»;

– Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 462 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти»;

– Положення про індивідуальну форму навчання;

– Положення про похвальний лист «За високі досягнення в навчанні»;

– Положення про групу продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 05.10.2009 № 1121

– Інструкція про порядок конкурсного приймання дітей до гімназій, ліцеїв, колегіумів;

– наказ Міністерства від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 6 березня 2002 р. за № 229/6517;

– наказ МОН України від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності... ГПД...»;

– наказ МОН України від 07.04.2005 р. № 204 «Про прийом дітей до 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів»;

– наказ Міністерства освіти і науки України від 29.11.2005 р. № 682 (Типові навчальні плани для 4 класів);

– наказ МОН України від 18.02.2008 р. № 94 «Про затвердження Положення про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти»;

– наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10.06.2011 № 572 (Типові навчальні плани для 1-3 класів);

– наказ Міністерства № 460 від 16.04.2014 «Про внесення змін у додатки 1-7 до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 10.06.2011

№ 572» (для 1-3 класів);

– наказ Міністерства освіти і науки України від 16.04.2014 №460 «Про внесення змін у додатки 1-7 до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 10.06.2011 №572

– лист Міністерства освіти і науки України від 29.12.2001 № 1/9-468 «Про обсяг та характер домашніх завдань для учнів початкової школи»;

– лист МОН від 11.09.2007 № 1/9-532 Методичні рекомендації «Вимоги до ведення класного журналу в 1-4 класах ЗНЗ»;

– лист МОНмолодьспорту від 09.06.2011 р. № 1/9-454 «Про особливості організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах у 2011/2012 році» додаток «Про організацію навчально-виховного процесу в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2011/2012 році» (для організації навчально-виховного процесу учнів 4-х класів);

– лист Міністерства освіти і науки України від 19.08.2011р. №1/9-634 «Про забезпечення взаємодії в освітній роботі з дітьми старшого дошкільного і молодшого шкільного віку».

– лист МОНмолодьспорту від 01.06.2012 року № 1/9-426 «Щодо методичних рекомендацій з базових дисциплін» (для організації навчально-виховного процесу учнів 1-х класів);

– лист МОНмолодьспорту від 30.05.2013 № 1/9-383 «Про організацію навчально-виховного процесу в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2013/2014 навчальному році» (для організації навчально-виховного процесу учнів 2-х класів);

– лист Міністерства освіти і науки України від 08.08.2013 № 1/9-539 «Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами»;

– лист Міністерства № 1/9-74 від 28.01.2014 «Щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів»;

– лист Міністерства № 1/9-72 від 28.01.2014 «Про недопущення перевантаження учнів початкових класів надмірним обсягом домашніх завдань»;

– лист Міністерства № 1/9-209 від 18.04.2014 р. «Щодо використання робочих зошитів у початковій школі»;

– лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України Міністерства №1/9-303 від 11.06.2014 «Про навчаль-

методичні рекомендації

ні плани загальноосвітніх навчальних закладів та структуру 2014/2015 навчального року»;

Безпека життєдіяльності:

– Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01;

– Улаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режим праці учнів на персональних комп'ютерах ДСанПіН 5.5.6.008-98;

– Про використання Методичних рекомендацій "Вимоги безпеки для учнів під час канікул" лист ІТЗО від 27.05.2014 № 14.1/10-1650;

– лист МОН України від 06.02.2008 №1/9-61 «Методичні рекомендації щодо організації НВП під час проведення навчальних екскурсій»;

– лист Міністерства освіти і науки України від 26.04.2013 №1/9-305 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності у навчально-виховному процесі»;

– лист Міністерства освіти і науки України від 26 червня 2013 року № 1/9-457 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань безпеки під час навчання в басейнах загальноосвітніх навчальних закладів»;

– лист Міністерства № 1/9-497 від 17.07.2013 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов для роботи у кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів»;

– лист Міністерства № 1/9-503 від 18.07.2013 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов організації навчально-виховного процесу в групі продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу».

Відповідно до статті 16 Закону України «Про загальну середню освіту» структуру навчального року встановлюють загальноосвітні навчальні заклади за погодженням із місцевими органами управління освітою.

Міністерство освіти і науки України рекомендує навчальні заняття організувати за семестровою системою (лист МОН від 11.06.2014 р. № 1/9-303):

– I семестр – з 1 вересня до 26 (27) для шкіл, які працюють за шестиденним робочим тижнем) грудня;

– II семестр – з 12 січня до 29 (30) травня.

Канікули рекомендуємо провести в такі терміни:

- осінні з 27 жовтня до 2 листопада;
- зимові з 29 грудня до 11 січня;
- весняні з 23 до 29 березня.

Навчальний рік закінчується проведенням державної підсумкової атестації випускників початкової школи (12-21 травня).

У 2014/2015 н.р. передбачається проведення державної підсумкової

атестації для учнів початкової школи у вигляді підсумкових контрольних робіт з трьох предметів: читання, української мови та математики.

Повноцінність початкової загальної освіти забезпечується реалізацією як інваріантної, так і варіативної складових, які в обов'язковому порядку фінансуються з відповідних бюджетів.

Таблиці розподілу навчального часу розробляються для початкової школи на окремих аркушах.

Для закладів, що працюють в режимі повного дня, окремо додаються таблиці розподілу навчального часу, передбаченого на додаткове опрацювання навчальних дисциплін у другій половині дня. Кількість часу для додаткового опрацювання визначена для кожного класу ДСанПіН 5.5.2.008-01 і не повинна перевищувати показників, наведених у таблиці:

Клас	Кількість часу на день для додаткового опрацювання навчальних предметів у режимі школи повного дня
1	–
2	45 хв.
3	1 год. 10 хв.
4	1 год. 30 хв.

З метою виконання вимог Державних стандартів робочі навчальні плани повинні містити усі навчальні предмети інваріантної складової, передбачені обраним варіантом Типових навчальних планів.

Варіативна складова Типових планів використовується на:

– збільшення кількості годин на вивчення предметів інваріантної складової. У такому разі розподіл годин на вивчення тієї чи іншої теми, передбаченої навчальною програмою, здійснюється вчителем самостійно. Розподіл годин фіксується у календарному плані, що погоджується керівником навчального закладу чи його заступником. Учителем записує проведені уроки на сторінках класного журналу, відведених для цього предмета;

– запровадження курсів за вибором («Християнська етика в українській культурі», «Риторика», «Логіка», «Рідний край», «Хореографія», «Азбука споживача», тощо). Програми курсів за вибором для початкових класів. Варіативна складова Типових навчальних планів. Книга 1, 2, 3/ Упор.: Л.Ф. Щербаківа, Г.Ф. Древалі. – Тернопіль: Мандрівець, 2011.

– індивідуальні заняття та консультації.

Якщо години варіативної складової відводяться на збільшення годин на вивчення окремих предметів інваріантної складової, то в робочих навчальних планах у колонці «Інваріантна складова» напроти відповідного предмета ставиться напис X+Y, де X – кількість годин, що передбачена типовими

планами на вивчення предмета, а Y – кількість годин варіативної складової, додатково відведених на вивчення цього предмета.

Якщо години варіативної складової відводяться на курси за вибором, то у колонці «Варіативна складова» зазначаються ці курси та вказується кількість годин на їх вивчення.

Облік занять з курсів за вибором здійснюється на сторінках класного журналу.

У початковій школі з першого року навчання може здійснюватися поділ класів на групи при вивченні української чи іншої мови навчання (мови і читання), української мови (мови і читання) у школах з навчання мовами національних меншин, іноземної мови відповідно до чинних нормативів (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 р. №128).

Термін проведення канікул для 1 класу визначається відповідно до режиму роботи загальноосвітнього навчального закладу. Їх тривалість протягом навчального року не повинна бути меншою 30 календарних днів.

З урахуванням особливостей регіону, специфіки роботи загальноосвітнього навчального закладу за погодженням з місцевими органами управління освітою допускається зміна графіка учнівських канікул, зокрема впровадження для учнів 1 класу додаткових весняних тижневих канікул.

Для учнів 1 класу особлива увага має приділятися:

- організації гарячого харчування;
- облаштуванню кімнат для відпочинку (сну);
- приміщень для організації рухливих ігор;
- обладнанню відокремлених туалетів (вбиральень);
- обладнанню відокремлених гардеробів з обов'язковим виділенням секцій для кожного класу тощо.

Законом України «Про загальну середню освіту» визначено тривалість уроків для учнів 1 класу. Вона становить 35 хвилин. Тривалість перерв між уроками має бути не меншою 15-ти хвилин, великої перерви після другого уроку – не менше 30-ти хвилин, або двох малих перерв по 20 хвилин після другого і третього уроків. На великих перервах організовується харчування, активний відпочинок учнів.

У навчально-виховному процесі з предметів інваріантної та варіативної складових навчального плану використовуються навчальні програми, підручники та навчально-наочні посібники, які мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України.

Домашні завдання учням першого класу не задаються.

Навчальні досягнення учнів 1 класу оцінюються вербально. Для розвитку самооцінювальної діяльності можна використовувати портфоліо учнівських досягнень, в якому протягом певного часу накопичуються результати виконання різних завдань, що переконливо

методичні рекомендації

ілюструють індивідуальне зростання в розвитку дитини.

У класному журналі та в зошитах оцінки в балах або в рівнях не виставляються. Недоцільним є використання будь-яких позначень для оцінювання навчальних досягнень учнів 1 класу, оскільки вони з часом асоціюються у дитини з відповідним балом за встановленими критеріями оцінювання. Не оцінюються темп роботи учня, його особистісні якості та індивідуальні психічні процеси, зокрема, пам'ять, увага, сприймання тощо.

Ведення учнівських щоденників у 1 класі не рекомендовано.

Усі учні 1 класу незалежно від річного оцінювання переводяться до наступного класу.

Учні початкової школи, які через поважні причини (хвороба, інші обставини) за результатами річного оцінювання отримали бали початкового рівня (1, 2, 3) або не засвоїли скориговану до індивідуальних здібностей програму, можуть бути, як виняток, залишені для повторного навчання у тому самому класі за рішенням педагогічної ради та за згодою батьків чи осіб, які їх замінюють. (п. 3.3 Інструкції).

Відповідальність за безпеку життєдіяльності кожного учня на уроках, під час перерв, на групах продовженого дня, дотримання вимог санітарних правил і норм несуть вчителі-класоводи, вчителі-предметники, вихователі груп продовженого дня, адміністрація загальноосвітніх навчальних закладів.

У другому, як і у першому класі, мають продовжуватися лінії дошкільного розвитку: пріоритетність виховних завдань, цілісність впливу на дитину через взаємозв'язок навчальної та ігрової діяльності. Під час гри діти вільніше, ніж під час будь-якої іншої діяльності, ставлять цілі, реалізують їх, аналізують результати. Граючись, вони виступають суб'єктами ігрового процесу, його активними творцями.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється вербально: у 2-4 класах з предметів інваріантної складової: «Сходинки до інформатики», «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», інтегрованого курсу «Мистецтво», «Основи здоров'я», «Фізична культура».

При оцінюванні знань, вмінь і навичок учнів 2 класу (I семестр) за рішенням педагогічної ради замість балів використовуються словесні (вербальні) оцінки.

У процесі контрольної-оцінної діяльності при безбальному оцінюванні використовуються як усні, так і письмові оцінні судження, які характеризують процес навчання і відображають кількісний і якісний результати процесу навчання: ступінь засвоєння знань і

вмінь з навчальних предметів та рівень розвитку учнів.

Недопустимою є заміна оцінок іншими зовнішніми атрибутами (зірочками, квіточками, прапорцями тощо), оскільки при цьому функцію оцінки бере на себе цей предметний малюнок і ставлення дитини до нього ідентичне ставленню до оцінки в балах.

Особливу увагу вчитель має приділяти збереженню та зміцненню фізичного здоров'я другокласників, тому навчальне навантаження в тижневому циклі слід розподіляти таким чином, щоб його найбільша інтенсивність припадала на вівторок і середу, в той час як четвер був дещо полегшим днем.

Вивчення нового матеріалу, контрольні роботи найкраще проводити на II-IV уроках дня посеред тижня.

Для профілактики стомлюваності, порушення статури, зору учнів початкових класів на всіх уроках через кожні 15 хвилин обов'язково необхідно проводити фізкультхвилинки та гімнастику для очей.

Тривалість уроків у загальноосвітніх навчальних закладах у других класах становить 40 хвилин.

Починаючи з 2-го класу, учні виконують домашні завдання, тому слід у розкладі занять предмети, які вимагають значних затрат часу для виконання, не групувати в один день.

Успішне виконання другокласниками домашніх завдань в значній мірі залежить від співпраці учителя (вихователя групи продовженого дня) з їхніми батьками. Важливо переконати батьків у тому, що дотримання оптимального режиму виконання домашніх завдань, їх посильна допомога і контроль за виконанням сприятимуть розв'язанню основної мети навчальної домашньої роботи. Вчитель повинен знайомити батьків з основними програмовими вимогами до навчальних предметів, повідомляти про результати виконання домашніх завдань.

Обсяг навчального матеріалу для домашніх робіт орієнтовно повинен становити 1/4 обсягу, виконаного на уроці, витрати часу на їх виконання не може перевищувати 45 хв. На вихідні та у святкові дні домашні завдання другокласникам не рекомендується задавати.

З таких предметів, як основи здоров'я та фізична культура, трудове навчання, художня праця, мистецтво (музика, образотворче мистецтво), інформатика, домашні завдання задавати не бажано, окрім випадків, визначених у підручниках (обговоріть з батьками, тощо).

Контроль та відповідальність за перевантаження учнів домашніми завданнями покладається на заступника директора з навчально-виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу.

У молодших школярів формується розгорнута навчальна діяльність (уміння вчитися) шляхом оволодіння організаційними, логіко-мовленнєвими,

пізнавальними і контрольними-оцінними уміннями й навичками, особистий досвід культури поведінки в соціальному та природному оточенні, співпраці у різних видах діяльності. Освітніми результатами цього етапу школи є повноцінні читальські, мовленнєві, обчислювальні уміння й навички, узагальнені знання про реальний світ у його зв'язках і залежностях, розвинені сенсорні уміння, мислення, уява, пам'ять, здатність до творчого самовираження, особистісно-ціннісного ставлення до праці, мистецтва, здоров'я, уміння виконувати творчі завдання.

Звертаємо увагу, що відповідно до галузевої угоди між Міністерством та ЦК профспілки працівників освіти і науки України на 2011–2015 роки передавати уроки з окремих предметів у початкових класах іншим спеціалістам, наприклад, уроки іноземної мови, фізичної культури, образотворчого мистецтва, музики, основ здоров'я можна за наявності об'єктивних причин та обов'язкової письмової згоди учителів початкових класів, забезпечуючи при цьому оплату праці відповідно до положень Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти.

У 2014/2015 н.р. третьокласники розпочнуть вивчати новий навчальний предмет «Я у світі», який спрямовується на соціалізацію особистості молодшого школяра, його патріотичне і громадянське виховання. Серед головних завдань предмета – формування громадянської компетентності. Педагогам необхідно використовувати активні методи і форми навчання, що сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи, творчості, розвивають уміння міркувати, аналізувати, ставити запитання, шукати власні відповіді, робити висновки, брати участь у громадському житті.

Найбільш ефективними для формування громадянської компетентності є колективні творчі справи: використання проектних, інтерактивних, інформаційно-комунікативних технологій.

Навчальний предмет «Я у світі» розрахований на 35 годин у 3-му класі з розрахунку 1 година на тиждень.

Особливості роботи за новими підручниками для учнів 3 класів

**«Українська мова. 3 клас»
(авт. Вашуленко М.С.,
Мельничайко О.І.,
Васильківська Н.А.)**

Центральним у підручнику з української мови в 3 класі є розділ «Слово. Значення слова». Пропонуються принципово нові підходи до вивчення цього розділу порівняно із ще донедавна традиційним, формально-граматичним, коли слово переважно розглядали як частину мови. У результаті учні сприймали слово не як одиницю мовлення, призначену передусім для вираження думки, а як граматичну категорію, що,

методичні рекомендації

звичайно, не сприяло розвитку їхніх комунікативних умінь. Ставиться завдання подолати цей односторонній підхід до вивчення слова, розширивши коло лексико-граматичних і суто лексичних ознак, які допомагали б школярам сприймати слово у єдності його різних значень, у взаємозв'язках з іншими словами в словосполученні, реченні, тексті, усвідомлювати відмінність між предметами і явищами навколишньої дійсності і словами, що їх позначають. Тут учні ознайомлюються з явищами багатозначності слів, із прямим і переносним значенням слова, із синонімами й антонімами, виконують практичні завдання з найуживанішими омонімами (без уживання терміна). Засвоєні теоретичні відомості щодо аналізу лексичного значення слова закріплюються і поглиблюються в подальшій роботі, зокрема у підрозділах «Будова слова» і «Частини мови».

Звертаємо увагу вчителів на надзвичайно важливе загальнонавчальне вміння молодших школярів користуватися в навчальній мовленнєвій діяльності різними словниками – орфографічним, перекладним, тлумачним, словником синонімів, антонімів та ін. 3 клас є перехідним етапом у формуванні в учнів початкових класів навичок скоропису. Підручник пропонує зразки каліграфічних вправ практично до кожного уроку. Їх місце в структурі уроку визначає вчитель. У другому семестрі, крім вправ, спрямованих на опанування каліграфічного письма, доцільно також практикувати завдання на вироблення в учнів швидкості й ритмічності письма-навичок, надзвичайно важливих для поступової підготовки молодших школярів до переходу в основну школу.

«Українська мова. 3 клас» (авт. Захарійчук М.Д., Мовчун А.І.)

Актуальним для підручника «Українська мова» для 3-го класу залишається текстоцентрична технологія, в основу яких покладено текст. Розумінню прочитаного тексту сприяє відповідна словникова робота. Словникову роботу варто розглядати як сукупність систематичних вправ, спрямованих на засвоєння учнями лексичних, граматичних, вимовних і орфографічних норм літературної мови. З цієї метою на сторінках підручника подається лексичне тлумачення слова під логотипом «словник».

У підручнику введено у навчальний зміст уроки розвитку писемного мовлення, спрямування яких – формування умінь будувати письмові висловлювання. Зміст цих уроків підсилений текстами-зразками, предметними і сюжетними малюнками відповідно теми уроку.

Розділ «Частини мови» включає навчальний матеріал, що сприяє розширенню знань про іменник, прикметник, дієслово. Доцільно звернути увагу вчителів на оновлені підходи щодо вивчення окремих тем цього розділу.

У навчальний матеріал підрозділу «Іменник» включена тема «Поняття предметності». З метою якісного опрацювання та усвідомленого сприймання поняття предметності автори пропонують теоретичні відомості, практичні вправи, малюнки, відповідний методичний апарат. Звертаємо увагу вчителів на те, що тема «Практичне ознайомлення з відмінками іменника. Спостереження за змінюванням іменників за відмінками» у програмі не вказано на число іменника. Однак автори підручника подають цей матеріал у логічній послідовності: роль закінчення слова для зв'язку слів у реченні, зв'язок слів у реченні за допомогою питань, назви відмінків та питань, таблиці відмінювання іменників спочатку в однині, а потім у множині (с.118,120 подається для ознайомлення й не оцінюється).

Тема «Загальне поняття про дієслово (питання, роль у реченні)» вміщена у підручнику до підрозділу «Дієслово» (ст.141), подається для ознайомлення й тому не оцінюється.

«Українська мова. 3 клас» для ЗНЗ з навчанням російською мовою (авт. Хорошковська О.Н., Охота Г.І., Яновицька Н.І.)

Реалізація поставлених у програмі завдань та розуміння усіх взаємозалежностей у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів зумовили нові підходи до відбору змісту і його презентації у підручнику з української мови для 3 класу шкіл з російською мовою навчання. Це знайшло відображення у текстовому матеріалі, навчальних вправах та методичному апараті підручника, адресованому безпосередньо учневі.

Практичне спрямування у навчання української мови і мовлення зумовило нові підходи й до формування назв параграфів. Подано не назву мовного матеріалу, який мав опрацьовуватися, а види мовленнєвої діяльності, які повинні формуватися протягом уроку.

Відомості про мовний матеріал подано у вигляді розповідей професора лінгвіста або бесід Незнайка і Катрусі, які пропонуються як для слухання – розуміння (читає вчитель), так і для самостійного читання (суцільного чи вибіркового).

Знайшли своє місце в підручнику і завдання для самостійної роботи. Вони є достатньо цікавими і дають можливість учителю здійснювати диференційований підхід до навчання.

«Українська мова. 3 клас» для ЗНЗ з навчанням російською мовою (авт. Гавриш Н.В., Маркотенко Т.С.)

Завдання та вправи підручника дають можливість обрати зручну форму організації роботи дітей: індивідуальне виконання завдань, робота

в парах або колективна робота. Підказкою для вчителя виступає формулювання завдання, в якому дається вказівка на спосіб опрацювання навчального матеріалу (прочитай – прочитайте).

Підручник містить інформацію різного рівня: теоретичний матеріал з мови для обов'язкового засвоєння, інформаційні цікавинки для допитливих, фольклорні та літературні тексти (скоромовки, загадки, вірші, прислів'я, приказки тощо), ігрові матеріали (ребуси, кросворди тощо). Для зручності орієнтування в підручнику різна навчальна інформація, залежно від спрямованості, подається на певному кольоровому тлі. Також застосовано систему позначок, доступних для розуміння дітей. (Працюємо разом. Працюємо в парах. Поміркуй. Домашнє завдання).

У підручнику вміщено вправи, спрямовані на активізацію чи корекцію знань, засвоєних на уроках російської мови, та відповідних умінь щодо усвідомлення спільного в російській і українській мовах. Серед різних видів завдань особливу увагу приділено вправам на формування правильної звуковимови, для попередження інтерферуючого впливу російської мови.

Зауважимо на різний характер запропонованих вправ і завдань. Зокрема, вправи аналітико-конструктивного характеру: на списування зі вставленням літер, дописування або зміну закінчень; вправи на конструювання словосполучень і речень; підстановчі вправи – ті, що потребують підстановки окремих слів, словосполучень у запропоновану фразу тощо; трансформаційні вправи, що передбачають заміну слів чи словосполучень синонімами або антонімами. До підручника включено вправи на переклад тексту з російської мови на українську, завдання творчого характеру, що вимагають скласти оповідання, невеличку розповідь за малюнком або серією малюнків. З цієї метою до підручника вміщено сюжетні, предметні малюнки та репродукції картин відомих художників.

У підручнику подано словничок синонімів, антонімів, наголосів, що привчає учнів працювати з довідковою літературою. Також уміщено матеріал для повторення вивченого.

Зміст підручників «Літературне читання» спрямований на досягнення мети, розв'язання завдань, визначених у програмі; моделює систему навчання учнів читати і повноцінно сприймати художній твір як мистецтво слова, яке включає розвиток спостережливості, творчої уяви, чуття поетичного слова, здатності сприймати звукові, словесні образи, емоційно реагувати на художнє слово, співпереживати, творити, виховувати у молодших школярів почуття патріотизму, любові до рідної землі, шанобливе ставлення до родинних стосунків, дотримання морально-етичних норм.

методичні рекомендації

**«Літературне читання.
Українська мова. 3 клас»
(авт. Савченко О.Я.)**

У 3 класі вдосконалюються знання і досвід читацької діяльності, набуті у попередніх класах, відбувається підготовка учнів до систематичного вивчення курсу української літератури. Зміст і структура підручника мають забезпечити формування читацької компетентності, якою діти оволодівають, читаючи різні за жанром і обсягом твори, виконуючи цікаві розвивальні завдання. Рукопис охоплює 11 розділів: «Цікава книга природи», «Від слова до книги», «Із джерел народної творчості», «Літературні казки і п'єса-казка», «Зачарувала все весна», «Байки Леоніда Глібова», «Шевченкове слово», «Українські письменники про світ природи і дитинства», «Із скарбниці казкарів світу», «Про винаходи і винахідників», «Візьму перо і спробую».

Зміст підручника має зацікавити учнів, тому що відібрано твори, які пройшли випробування часом, а також із новітньої дитячої літератури знаних авторів. Діти читатимуть твори Т. Шевченка, Л. Глібова, Лесі Українки, Л. Костенко, В. Сухомлинського, О. Донченка, А. Коваль, В. Дацкевича, А. Лотоцького, О. Буцня, Н. Забіли.

У структуру підручника закладено певний ритм, який складається з таких компонентів:

- назва розділу;
- ілюстрована заставка у вигляді розгорнутої книги;
- звернення-настанова до учнів щодо опрацювання розділу;
- основні тексти;
- позатекстові компоненти;
- супровідний ілюстративний матеріал;
- блок самоконтролю «Перевір свої досягнення».

Передбачено реалізацію виховної і розвивальної функції дитячого читання. Тому вчитель повинен звернути увагу на те, що відібраний зміст виховує інтерес і повагу до рідної, української мови, привертаючи увагу дітей до її багатства, милозвучності, розкриває засобами художньо-пізнавального аналізу текстів глибинні образи української історії, культури, обрядовості. Наприклад, твори розділу «Сторінки історії», «Як не любить той край».

Важливо, щоб учитель, працюючи з методичним апаратом підручника, зумів реалізувати ідеї компетентнісного підходу. Наприклад, з метою формування в учнів умінь вчитися їм пропонуються завдання на порівняння текстів, учинків діючих осіб, постановку завдань до прочитаного, доведення, визначення головної думки.

Методичний апарат охоплює:

- запитання і завдання до читання, у процесі читання, після читання твору;
- різноманітні форми організацій-

ної співпраці: попрацюйте у парі; попрацюйте у групі; попрацюйте разом; поміркуймо разом; розіграйте сценку за прочитаним; будьте дослідниками; пофантазуйте;

- створення ситуацій діалогу з текстом, автором, укладачем підручника;
- завдання для розвитку ключових компетентностей: умінь вчитися, загальнокультурної, соціальної, комунікативної.

Рекомендуємо вчителю звернути увагу на те, що розділи завершуються сторінкою «Перевір свої досягнення». У ній за блоками (знаю, розумію, можу пояснити, вмію, виявляю ставлення) кожен учень самостійно виявляє стан своїх досягнень. Структура цієї перевірки є аналогом структури читацької компетентності, що стимулює дітей до активної участі у формуванні досвіду читацької діяльності.

Змістове наповнення підручника організоване таким чином, щоб учні успішно могли користуватися ним, опираючись на зорові образи (фото, репродукції, ілюстрації), уміщено ілюстрації з культурознавчим смислом у зв'язку із змістом прочитаного.

**«Літературне читання.
Українська мова. 3 клас»
(авт. Науменко В.О.)**

У підручнику більше уваги приділено формуванню самостійності учнів під час роботи з художніми творами, формуванню усвідомленості, швидкості читання мовчки. Читання вголос і читання мовчки визначається орієнтовно співвідношенням 50% і 50%.

Коло читання розширено жанрами: байкою, п'єсою, п'єсою-казкою, легендою.

У підручнику пропонуються сюжетні схеми для переказу змісту казок, доповнення їх початку чи розвитку подій. Цей прийом допомагає включити дітей у творче читання казок, поданих скорочено, зацікавлює до їх читання в повному обсязі. Схеми розміщено на форзацах.

Завдання до текстів орієнтують на роботу учнів як під керівництвом учителя, так і самостійно.

Ілюстративний матеріал підручника багатифункціональний:

1. Репродукції картин відомих художників, зміст і настрої яких співзвучний художнім творам, спрямовані на збагачення уявлення про створення та взаємодоповнення художнього образу засобами літератури й живопису, розвитку мовлення, умінь визначати настрої поета та художника, творів мистецтва загалом.

2. Серії малюнків – це малюнкові плани. Вони призначені для формування вмінь ділити текст на частини, добирати заголовки, визначати особливості відображення змісту, образів у художньому творі та творі живопису, відтворювати зміст; порівнювати уявлені картини з картинами художника. Ілюстрації до зарубіжних казок

передають народний колорит: одяг, архітектура, побут і т. ін.. На це треба звертати увагу, щоб художні твори диференціювалися у сприйнятті дітей.

3. Малюнки, які предметно розкривають значення слів.

У підручнику – два розділи: «3 народного джерела» та «3 літературної скарбниці», зміст яких системно формує в третьокласників читацьку компетентність.

Для прикладу підрозділ «Світ поезії» складається з двох частин: «Поетична майстерня» і «Поетична збірка».

Починається вступною інформаційною статтею, основне завдання якої полягає в тому, щоб:

- викликати в дітей бажання читати поезію, розуміти її;
- уточнити розуміння учнями значення термінів: «лірика», «пейзаж», «пейзажна лірика»;
- повторити засоби творення художнього образу.

Поетична майстерня

Концептуально зміст «Поетичної майстерні» виконує завдання підготовки учнів до читання і розуміння поезії. У третьому класі стоїть завдання ширше: навчити учнів аналізувати поезію, а для цього треба знайти «ключ», який дає у творі поет для розуміння читачем його почуттів і думок. Для цього дібрана одна група творів, у яких змальований вечір (він особливий у кожного поета), над кожним твором записано слово-літературознавче поняття.

Друга група віршів представлена поезіями, над кожною описано почуття, передане в ній: «замилування красою природи», «тривога», «замилування переплітається зі смутком», «спокій», «захоплення».

**«Літературне читання.
Українська мова для ЗНЗ
з навчанням російської
мовою. 3 клас»
(авт. Хорошковська О.Н., Охота Г.І.)**

Зміст підручника, як і раніше, складають два основні розділи. Перший – «Усна народна творчість» та другий – «Твори українських письменників і народні твори», який побудовано за тематичним принципом.

Оскільки однією з вимог програми з літературного читання є ознайомлення учнів з жанрами народних та літературних творів, у підручнику із широким застосуванням подано твори різних жанрів і стилів та короткі визначення жанрів.

Значне місце займають різновиди усної народної творчості, починаючи з малих фольклорних форм – колискових, потішок, забавлянок, лічилок та загадок, прислів'їв і приказок, до більших – українських дитячих ігор, казок, віршів небилиць, жартівливих віршів тощо.

Ці види народної творчості супроводжуються короткими текстами, в яких розкривається сутність того чи іншого

методичні рекомендації

жанру, даються короткі визначення.

Новим у підручнику є невеличкі нарис про письменників, із творами яких найчастіше зустрічалися учні у попередніх чи в 3 класі.

Значне місце в підручнику відводиться роботі з розвитку мовлення на основі ілюстрацій та прочитаних текстів, образні вирази з яких учні мають вчитися використовувати у власних творах.

Методичний апарат підручника націлено на проникнення у зміст авторського задуму, усвідомлення основної думки, аналізу й оцінювання краси художнього твору, вчинків і характерів героїв, формування любові до рідного краю, України.

**«Літературне читання.
Російська мова для 3НЗ
з навчанням російською
мовою. 3 клас»**

(авт. І.М. Лапшина, Т.Д. Попова)

Підручник містить 13 тематичних розділів, матеріал яких дає уявлення про авторське, тематичне та жанрове різноманіття світу дитячої літератури.

Передбачено систематичні завдання на уточнення значення багатозначних слів, стимулювання образного використання слів і виразів, емоційно забарвленої лексики, репродуктивне й продуктивне відтворення прочитаних творів, художнє декламування та інсценування.

Текстова частина підручника «Літературное чтение» представляє комплекс російського фольклору і художніх творів авторів класичної російськомовної літератури, що дозволить сформулювати в учнів уявлення про літературу XIX і XX століття, опанувати епізоди з біографій письменників, систематизувати уявлення про авторів творів (уміння виявляти ставлення автора до героя за прямими характеристиками, заданими в тексті).

Підручник розкриває перед школярами максимальні можливості для самостійної навчальної діяльності: від самостійного ознайомлення з новим твором – до творчих форм його інтерпретації (складання плану, переказування, інсценування, доповнення тексту, введення нових обставин чи дійових осіб).

Система завдань, поданих до кожного художнього тексту, є дидактично доцільною, оскільки сприяє різносторонній літературній освіті і художньо-творчому розвитку учнів. Використано завдання на адекватне відтворення змісту твору, його осмислення, залучення життєвого досвіду школярів в оцінюванні ідеї твору, його художньої цінності, завдання на стимулювання творчої діяльності дітей засобами літературного твору, завдання на формування комунікативних умінь учнів.

**«Літературне читання.
Російська мова для 3НЗ
з навчанням російською
мовою. 3 клас»**
(авт. Гавриш Н.В., Маркотенко Т.С.)

В основу добору текстів підручника покладено сезонно-тематичний принцип. Оскільки учні мають ще недостатній словниковий запас, на вивчення кожної з 12 тем передбачено декілька уроків, що дає змогу істотно розширити та засвоїти слова тематичного лексичного поля.

Для читання пропонуються твори різних жанрів (оповідання, вірші, народні і літературні казки, прислів'я, загадки, скороговки), а також окремі публіцистичні статті. Це дає змогу розширювати літературознавчі уявлення учнів, знайомити їх із широким колом дитячих письменників, формувати читачі смаки. Добір творів здійснено з урахуванням гендерної рівності. Тексти мають не лише пізнавальний, а й виховний потенціал. Отже, читання текстів у підручнику спрямоване на розширення світогляду, формування естетичних смаків й уподобань. Безперечно, учитель спонукатиме учнів використовувати додаткові інформаційні джерела, що важливо для формування здатності орієнтуватися у складних інформаційних потоках. Зокрема, цьому сприяють завдання самостійно дібрати твори з журналів, дитячої літератури. Важливе значення надається націленню дітей на користування бібліотечним фондом школи. Для зручності забезпечення зв'язку між класним і домашнім читанням запропоновано книгу для додаткового читання «Читаем на уроке и дома».

Для роботи над текстами, крім завдань, що змушують думати, запропоновано вправи і завдання, які сприяють усвідомленню прочитаного: поділ тексту на логічно завершені частини, добір заголовків до них, вибіркоче читання або переказування, ілюстрування прочитаного уривка. Цікавими є завдання, які спонукують самих учнів ставити запитання до прочитаної частини.

Формуванню орфоепічно правильного мовлення сприяють вивчення скороговок, хорове та індивідуальне декламування віршів. У підручнику передбачена словникова робота, спрямована на самостійне знаходження і з'ясування нових слів за словником, засвоєння граматичних категорій і правил.

**«Російська мова для 3НЗ
з навчанням українською
мовою. 3 клас»**
(авт. Лапшина І.М., Зоряка Н.М.)

Важливе місце у змісті уроків російської мови у 3 класі відводиться розширенню уявлень школярів про норми соціальних стосунків, що виявляються у мовленнєвій поведінці.

При поясненні явищ російської мови цілеспрямовано використову-

ється позитивне перенесення набутих знань і умінь з уроків української мови, зокрема прийом міжмовного зіставлення. З цією метою учням пропонуються завдання для сприймання на слух та аналізу пізнавальних висловлювань, для самостійного читання й осмислення матеріалу про мову і мовлення, обговорення фактів і формулювання власного висновку в ході парної чи групової дискусії. Цьому сприяє раціональний апарат організації засвоєння навчального матеріалу (актуалізація опорних знань, виконання вправи-ілюстрації, закріплення й повторення опанованого алгоритму розв'язання мовленнєвої або мовної задачі).

Підручник містить різноманітні можливості для організації учнями самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Школярам пропонують самостійно виокремити навчальну проблему, продумати спосіб її вирішення, дібрати тренувальні завдання для закріплення стереотипу виконання, продумати можливості для застосування в різних ситуаціях з власного життєвого досвіду, стимулює учнів визначитися з вибором партнера для розв'язання мовленнєвих або лінгвістичних питань (більш підготовлений для підтримки, менш підготовлений для утвердження власних можливостей), підготуватися до виконання завдань із різним рівнем допомоги вчителя чи підручника.

**«Російська мова для 3НЗ
з навчанням українською
мовою. 3 клас»**
(авт. Самонова О.І.,
Статівка В.І., Полякова Т.М.)

При використанні цього підручника доцільно здійснювати інтеграцію мовного та мовленнєвого дидактичного матеріалу, а також матеріалу соціокультурної спрямованості. При цьому домінуючою буде реалізація однієї із змістових ліній. Наприклад, якщо на уроці необхідно дати знання в основному мовного характеру, значить, домінуючою є реалізація мовної лінії. Провідна мета уроку - розвиток мовленнєвої діяльності молодших школярів, отже, домінуюча лінія змісту навчання – мовленнєва. У разі, коли відомості мають яскраво виражену соціокультурну спрямованість, домінуючою є соціокультурна освітня лінія. Основою подачі мовного, мовленнєвого та соціокультурного матеріалу в їх взаємозв'язку є текст-опора – обов'язковий компонент кожного уроку. Як тексти-опори слід систематично використовувати культурологічні тексти.

Мовленнєва лінія передбачає цілеспрямований розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння (діалогічне і монологічне мовлення), читання (вголос і мовчки) і письма (виклад, твір).

Робота з аудіювання передбачає розвиток умінь слухати і розуміти зміст монологічних та діалогічних висловлювань, що відносяться до художнього,

методичні рекомендації

науково-художнього та науково-популярного стилів. Слід використовувати художні, науково-художні та науково-популярні твори (у тому числі культурологічного змісту), а також зв'язні висловлювання про мовні одиниці або явища (наприклад, із рубрики «Для чомучок»).

Навчання говорінню передбачає розширення словникового запасу школярів, оволодіння граматичною будовою мови, розвиток умінь будувати усні висловлювання. При цьому поглиблюються відомості про діалогічне і монологічне мовлення, вдосконалюються вміння відтворювати і складати діалоги і монологи.

Навчаючи літературному читанню, слід формувати вміння читати вголос із належною швидкістю, дотримуючись орфоепічних й інтонаційних норм, прищеплювати школярам інтерес до читання дитячої літератури, читати оцінювати художню достойність прочитаних творів, запам'ятовувати прізвища їхніх авторів, жанр і назву.

При навчанні письма як виду мовної діяльності особливу увагу слід звернути на прояви інтерференції, з метою попередити орфографічні помилки при коментованому письмі, списуванні, письмі з пам'яті, різних видів диктантів з поступовим наростанням правописних труднощів.

Мовна лінія передбачає формування у молодших школярів елементарних відомостей про мову і мовних умінь, необхідних для практичного користування мовою. Насамперед, це стосується збагачення і активізації словникового запасу учнів; граматичної будови мови (утворення форм слів; побудови словосполучень, речень; використання засобів зв'язку речень у висловлюванні); формування орфоепічних, графічних, правописних норм мови. Мовну підготовку раціонально здійснювати, спираючись на знання, отримані в ході вивчення української мови.

«Російська мова для 3НЗ з навчанням російською мовою. 3 клас»
(авт. Сильнова Е.С., Канєвська Н.Г., Олійник В.)

У підручнику пропонуються завдання на фонетичне і граматичне моделювання та конструювання за поданими моделями (звуко-складові, морфемні моделі слів, схеми речень). Ці вправи допомагають представити конкретне мовне явище в узагальненому вигляді, сприяють розвитку аналітичного мислення, вдосконалення вміння співвідносити певне мовне явище з його моделлю, позитивно впливають на формування орфоепічних, орфографічних і граматичних умінь і навичок.

У роботі над дидактичним матеріалом при вивченні орфографічних і граматичних тем пропонуються завдання, які спонукають помічати, оцінювати точно, влучне й образне слово.

Значне місце в системі завдань

відповідно до програми відводиться різним видам читання (вголос і мовчки) залежно від мети, яка диктується особливостями розв'язуваної навчальної задачі. Також обов'язковою є робота над виразним читанням, без якого неможливо досягти глибокого і точного розуміння змісту.

Матеріал для словникової роботи передбачає комплексне засвоєння слова: виявлення або уточнення його лексичного значення, особливостей вимови, написання, сполучуваності з іншими словами в мові. Уживання вивченого слова в різних граматичних формах закріплюється у ряді вправ. Пропонуються завдання, які привчають школяра до роботи з орфографічним і тлумачним словниками

Наочний матеріал підручника виконує двояку функцію. Таблиці, схеми, предметні малюнки дозволяють організувати аналітико-синтетичну діяльність учнів. Репродукції картин, фотографії, сюжетні малюнки сприяють розвитку образного мислення і образної мови, забезпечують універсальний механізм розвитку творчого потенціалу дитини, відтворюють у його свідомості цілісність і гармонію навколишнього світу, роблять досліджуваній мовний матеріал цікавим, відкривають більше можливостей для його застосування. Ігри зі словами привертають увагу до слова, стійких словосполучень, особливостей вимови, написання.

У підручнику передбачаються різні форми організації навчальної діяльності на уроці (робота в парі, групова та індивідуальна); вказані вправи та завдання підвищеної складності, які учень може виконувати за вибором.

«Російська мова для 3НЗ з навчанням російською мовою. 3 клас»
(авт. Рудяков О.М., Челишева І.Л.)

Для впровадження обов'язкових змістових ліній мовного компонента (мовної, мовленнєвої, соціокультурної, діяльнісної) у підручнику передбачена робота учнів із різними текстами, наприклад, із текстами-правилами, текстами-таблицями, текстами-схемами. У середині параграфів витримана єдина структура подачі матеріалу:

- мотиваційні вправи, матеріал для спостереження (згадати, подумати, перетворити);
- теоретичний матеріал;
- вправи на закріплення;
- домашні завдання;
- комплекс перевірних матеріалів.

Тексти правил відрізняються чіткістю формулювань, доступністю і лаконічністю.

Тексти вправ виховують повагу до рідної землі, до сім'ї і сімейних цінностей. Учня пропонують уривки з творів не тільки класиків, але й сучасних дитячих авторів, які допомагають дітям зрозуміти навколишню дійсність.

Новизна підручника полягає в тому, що він включає сучасні методики і при-

йоми подачі матеріалу, враховує компетентнісний та особистісно орієнтований підходи у навчанні.

Згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти та програмою навчального предмета «Природознавство», метою вивчення є формування природознавчої компетентності учнів шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу і людину, основ екологічних знань, опанування способами навчально-пізнавальної і природоохоронної діяльності, розвиток ціннісних орієнтацій у ставленні до природи.

«Природознавство. 3 клас»
(авт. Грущинська І.В.)

Головне завдання підручника – не лише подати дітям певну суму знань про природу, а й навчити жити у гармонії з навколишнім світом, відчувати відповідальність за майбутнє нашого спільного дому — планети Земля. Цьому сприяє і виконання різноманітних ланок проекту «Облаштовуємо нашу планету», що є наскрізним у підручнику для 3 класу.

У підручнику для 3 класу певний алгоритм подання матеріалу, що був розроблений у попередніх класах, удосконалено відповідно до вікових особливостей третьокласників: назви параграфів (теми уроків), що традиційно називаються зустрічами, сформульовані у вигляді запитань. Це підкреслює діалогічність подання матеріалу і сприяє особистісно зорієнтованому підходу цієї навчальної книжки. До конструювання змісту кожної зустрічі-уроку застосована однакова схема: спочатку розміщується рубрика-мотивація «Ти дізнаєшся...», де учні дізнаються про що йтиметься на уроці. Потім рубрика актуалізації знань – «Пригадай!». А закінчується кожний урок підсумками. Це нові рубрики «Сторінками Книги важливих знань про природу», у якій тезисно сформульовано основні думки, що їх має засвоїти учень при вивченні теми уроку, та «Запитання і завдання від Матінки Природи», у якій розроблено чітку систему з 5 диференційованих завдань репродуктивного й творчого характеру.

У кінці кожного розділу відводиться година для узагальнення і систематизації знань, тобто приведення їх у цілісну природничо-наукову систему та встановлення взаємозв'язків у природі. Ці зустрічі мають назви «Перевір, як ти вмієш застосовувати свої знання про ...» (відповідно до теми, що вивчається), всі завдання в них спрямовано на реалізацію діяльнісної лінії курсу природознавства.

«Природознавство. 3 клас»
(авт. Гільберг Т.Г., Сак Т.В.)

Програма продовжує знайомити учнів з компонентами неживої і живої природи, спрямована на поглиблення знань про властивості води, повітря, гірських порід, ґрунту. Учні знайом-

методичні рекомендації

ляться з різними видами енергії, їх особливостями (перевагами і недоліками), значенням для життя і господарської діяльності людей.

Вивчаючи живу природу, третьокласники розширяють та поглиблюють свої знання про царства рослин і тварин, ознайомляться з різноманітністю їх груп та середовищами існування, поглиблюють та розширяють уявлення про зв'язки між організмами і неживою природою.

Новою для третьокласників є тема «Людина та її організм». Вивчаючи її, учні ознайомляться з системами органів та їх значенням в житті людини, з'ясуєть важливість збереження органів тіла людини, як запобігти їх захворюванню, усвідомлять сутність здорового способу життя та познайомляться з його основними правилами.

Оскільки для розуміння предмета «Природознавство» особливе значення мають такі методи і прийоми навчальної діяльності школярів, як спостереження, проведення нескладних дослідів, вимірювань, то у програмі виділено рубрики «Практичні завдання», «Практичні роботи», «Міні-проекти» «Експерсії», «Дослідницький практикум».

Програмою передбачено продовжувати розвивати навички організації і проведення дослідницької діяльності, розпочатої в попередніх класах, що конкретизується у змісті окреслених рубрик.

Тематика «Дослідницького практикуму» у 3 класі має виразну компетентнісну спрямованість і передбачає розв'язання таких завдань: «Як опріснити воду?», «Як змусити вітер працювати?», «Які корисні копалини є у моему краї?», «Як зменшити втрати тепла у будинку?», «Як тварини дбають про своє потомство?», «Рацион здорового харчування», «Як визначити гостроту свого зору». Знаходження шляхів розв'язання окреслених завдань знадобляться школяру у повсякденному житті, допоможуть сформувати раціональну поведінку, здоровий спосіб життя.

Практичну частину програми також становлять практичні завдання і практичні роботи, що є важливою й обов'язковою складовою уроку природознавства. Після теоретичних питань розглядаються прикладні відомості, структуровані навколо важливих проблем. Практичні роботи та завдання передбачають вивчення властивостей тіл природи, їх будови, проведення спостережень, дослідів, розв'язання природничих та екологічних задач, здійснення порівняльного аналізу, складання схем, проведення міні-досліджень, дискусій, робота з колекціями корисних копалин, зразками гербаріїв, Інтернет ресурсами, різними джерелами інформації. Мета проведення цих робіт може бути різною: мотиваційна, навчальна, контролююча тощо.

Загальновідомо, що за провідною освітньою метою практичні роботи

поділяються на навчальні, підсумкові (перевірочні) та творчі. Навчальні (тренувальні) роботи націлені на відпрацювання і вдосконалення наявних знань і умінь, а також на формування нових знань і умінь з природознавства. Кількість навчальних (тренувальних) практичних робіт визначається вчителем, виходячи з конкретних умов навчання: програми і підручника, рівня підготовки учнів класу з урахуванням рівнів підготовки окремих учнів, фактичного часу на навчання. Наприклад, до навчальних практичних робіт доцільно віднести такі: «Перевірка власної постави», «Вимірювання частоти пульсу», «Робота зі зразками гербаріїв квіткових рослин», «Ознайомлення з колекцією корисних копалин», «Позначення на контурній карті частин Світового океану». Оцінки, у тому числі у журнал, за навчальні практичні роботи ставляться на розсуд вчителя.

Кількість, зміст, способи проведення та форми представлення результатів творчих практичних робіт не слід регламентувати. Потреба в таких роботах визначається вчителем і залежить від конкретних умов навчання, зокрема рівня підготовки і пізнавальних інтересів учнів, традицій даного навчального закладу, забезпеченості навчальним обладнанням та сучасними засобами навчання. До творчих практичних робіт можна віднести «Дослідження розчинності речовин, що використовуються у побуті».

Практичні роботи можуть використовуватися як підсумкові (перевірочні) роботи для здійснення контролю засвоєння знань, умінь і навичок з предмета. Таку роль можуть відігравати практичні роботи: «Складання ланцюгів живлення», «Умови розвитку рослин», «Розмноження кімнатних рослин».

Таким чином, усі практичні роботи за програмою відображаються у тематичному і поурочному плануванні із зазначенням їх виду: підсумкові, навчальні, творчі (самостійні).

У третьому класі програмою визначено проведення однієї обов'язкової експерсії під час вивчення теми «Рослини, тварини і середовища їх існування». Але уроків-експерсії доречно проводити значно більше, вивчаючи природні компоненти живої і неживої природи. У залежності від того, що є предметом їх вивчення, експерсії поділяють на предметні і комплексні. Запланована експерсія «Ознайомлення з розмаїттям рослинного і тваринного світу рідного краю» є предметною, оскільки вона передбачає вивчення тільки рослинного і тваринного світу своєї місцевості. Дану експерсію можна вважати і екологічною, оскільки не тільки даються визначення рослинам і тваринам, за якими ведуться спостереження, а й виявляються зв'язки і та єдність (угруповання), до яких вони належать. Під час експерсії учнів доцільно ознайомити з правилами поведінки у природі, деякими прийомами їх використання. За місцем у системі інших

шкільних занять експерсії діляться на вступні, поточні, підсумкові. Запропоновану експерсію можна провести як вступну, на першому уроці вивчення теми. Її мета – отримати безпосереднє уявлення про рослинний і тваринний світ рідного краю з метою подальшого поглиблення отриманої інформації в умовах класних занять, при цьому втримується принцип «від живого споглядання до абстрактного мислення». Під час такої експерсії можна зібрати матеріали (рослини, насіння, плоди, фотографії, малюнки) з метою їх подальшого використання на класних заняттях у ході вивчення відповідної теми. Такі експерсії мають високу мотивацію, викликають інтерес до вивчення живої природи.

Можуть бути й інші варіанти проведення цієї експерсії – поточний, під час вивчення теми, або підсумковий, який проводиться у кінці вивчення теми. Головна дидактична мета підсумкової експерсії – навчити дітей співвідносити отримані на уроках знання з процесами і явищами, які відбуваються в природі. На такій експерсії доцільно більше уваги приділити вивченню природних зв'язків, навчити дітей формулювати із побаченого наслідки природоохоронного характеру. Підсумкові експерсії мають мати чітко виражену природоохоронну спрямованість.

Значна увага приділяється проєктній технології, впровадження якої спрямоване на стимулювання інтересу учнів до нових знань, розвиток дитини шляхом вирішення проблем і застосування здобутих знань у конкретній практичній діяльності. Запропоновані проєкти мають, як правило, короткотерміновий характер та інтегрований зміст.

У третьому класі пропонується реалізувати учням два проєкти: дослідницький і творчий. Дослідницький проєкт підпорядковується логіці наукового дослідження: вибирається тема дослідження, визначається проблема дослідження, об'єкт і предмет, висувається гіпотеза, яка перевіряється дослідницьким шляхом; обговорюються результати і формулюються висновки. Перед роботою над дослідницьким проєктом «Виявлення пилу в повітрі та встановлення джерел його забруднення» учням доцільно повідомити, що існує багато способів визначення пилу в повітрі. Пригадати відомі з попередніх класів способи визначення чистоти повітря і ознайомити ще з одним та спробувати самостійно провести дослідження повітря на пришкольному чи власному подвір'ї. У робочому зошиті (автори Гільберг Т., Сак Т.) пропонується здійснити таке дослідження за допомогою лишайників, де розміщена детальна інструкція щодо реалізації даного проєкту.

Другий проєкт, який передбачений програмою 3 класу, – творчий «Захисти природу». Творчий проєкт не має чіткої структури спільної діяльності учнів і реалізується в залежності з характе-

методичні рекомендації

ром кінцевого результату та інтересів дітей. Тут необхідно наперед спланувати конкретний матеріал і форму його представлення (малюнки та плакати, що пропагують енергозбереження, стінгазету, журнал, відеоролик, свято тощо).

Остання тема програми 3 класу «Запитання до природи» включає чотири проблеми життєвого характеру, які допоможуть узагальнити і глибше зрозуміти вивчений матеріал упродовж року. Розгляд цих питань можна провести у вигляді діалогу, дискусії, звіту тощо. Можна опрацювати матеріал, поданий у підручнику, або провести у формі інформаційних (творчих) проєктів, під час виконання яких учні підготують відповіді на визначені запитання, створять малюнки, плакати, постери тощо, захистять свої доробки перед однокласниками.

Тематику міні-проєктів та запитань учителя може змінювати відповідно до матеріально-технічного забезпечення, наявності власних цікавих дидактичних розробок, рівня підготовленості класу, інтересів дітей, регіональних особливостей природи рідного краю тощо.

Реалізація всіх зазначених вище способів діяльності з природознавства буде забезпечувати діяльнісний характер предмета і слугувати основою для перетворення навчальної інформації в практичні особистісно значущі вміння, застосовувані в повсякденному житті.

Після завершення вивчення кожної теми доцільно проводити підсумковий контроль (тематичне оцінювання). Для цього використовуються завдання різних типів та рівня складності, які оцінюються відповідною кількістю балів. Такі роботи завершуються оцінкою, що виставляється кожному учню. Кількість підсумкових робіт може регламентуватися, але не має перевищувати кількість тем, що виділяється у програмі.

Для реалізації Державного стандарту початкової загальної освіти розроблено та видруковано нові підручники для 3-го класу з усіх предметів інваріантної складової.

Наголошуємо, що вчителі, які працюватимуть з учнями 3-го класу за новими підручниками, обов'язково мають бути ознайомлені з навчально-методичною літературою для 3 класу до початку навчального року.

«Я у світі. 3 клас» (авт. Бібік Н.М.)

У цьому році вперше у 3-му класі буде реалізовуватися навчальна програма предмета «Я у світі».

Змістове наповнення предмета – суспільствознавче і зосередить третьокласників на усвідомленні цінності життя людини, морально-правових норм поведінки в суспільстві.

Навчальний предмет «Я у світі» враховує зрілі інтелектуальні можливості учнів третіх класів у засвоєнні і перетворенні інформації соціального

спрямування, набутий досвід в оцінці фактів, подій, явищ навколишнього життя, стан вольової регуляції поведінки як основи привласнення морально-правових норм.

У змісті, методиці, мотиваційному забезпеченні предмета необхідно враховувати особливі аспекти реалізації, які передбачають компетентнісно орієнтовані вимоги до кінцевих результатів навчання, тобто знання мають бути виражені «в дії», такі, що активно застосовуються на практиці. Це стає можливим за умови методичної реалізації змісту на основі організації життєвого досвіду дітей, якщо вони на уроках мають змогу пропустити через себе норми, приписки, правила, які прийняті в суспільстві. Тому важливо практикувати розгляд світу і подій із різних точок зору, з різних ролевих позицій: свідка подій; учасника; того, хто сумнівається; того, хто не сумнівається; учня; учителя, директора, батьків тощо.

Постійна заміна ролей зумовить широту поглядів учнів на світ людей, вчинків, дозволить їх розглядати як взаємозумовлені, залежні одне від одного, спонукати до використання життєвого досвіду, до проб, подолання труднощів, творення нового знання, необхідного для життя.

Помічено: у молодшому шкільному віці важко передбачити можливі наслідки вчинків, тому важливо послідовно вводити прогностичні задачі типу: що буде, якщо...; проєктні завдання, які потребують планування спільних дій, розподілу ролей і досягнення бажаного результату.

«Я у світі. 3 клас» (авт. Тагліна О.В., Іванова Г.Ж.)

Навчальний предмет «Я у світі» спрямований на виховання гуманної, соціально активної особистості, яка розуміє і поділяє цінності демократичного суспільства.

Майбутня Україна буде сильною і привабливою для світу завдяки її новим громадянам, у тому числі й тим, хто цього року прийдуть у третій клас і відкриють 1 вересня підручник «Я у світі». Підручник, який допоможе учням навчитися самостійно працювати з інформацією, практично і творчо застосовувати набуті знання, поважати свій народ, любити свою Батьківщину. Він є засобом виховного впливу на особистість дитини і органічно пов'язаний із системою знань, які передбачені іншими предметами.

Підручник складається з двох компонентів: текстового (основний текст, додатковий, пояснювальний) та позатекстових компонентів (апарат орієнтування, запитання і завдання, апарат організації засвоєння навчального матеріалу, ілюстративний матеріал, підписи-пояснення до ілюстрованого матеріалу тощо).

Тексти підручника спонукують до власних суджень, висновків, міркувань, поєднують ознаки наукового і

науково-популярного стилів, містять інформаційний та емоційно-ціннісний компоненти.

Завдання у підручнику є різними за формою, вони спираються на досвід дитини й орієнтують учнів на різні способи отримання інформації, навчають працювати з різними джерелами (ілюстраціями та текстами підручника, схемами, таблицями, діаграмами).

Особливість предмета «Я у світі» полягає в тому, що його зміст багатоплановий: це і розвиток навичок взаємодії у сім'ї, колективі, суспільстві завдяки активному спілкуванню з соціальним оточенням; і формування основ споживчої культури, вміння самостійно прийняти рішення щодо власної поведінки у різноманітних життєвих ситуаціях; і оволодіння моделями поведінки, які відповідають чинному законодавству України, загальноприйнятим нормам моралі та права.

Основною метою предмета «Я у світі» є розвиток учня, формування в нього самосвідомості, самовизначення, прагнення до самовдосконалення, намагання створити простір для саморозвитку і самостійної творчої діяльності учнів.

Крім того, предмет передбачає активне використання педагогічної етики у стосунках між учителем та учнями, визначальною рисою якої є співробітництво, взаєморозуміння, взаємодопомога, обмін думками, моделювання життєвих ситуацій, авансування успіху учнів, що спонукає їх до того ж «само» – самоаналізу, самооцінки, самопізнання.

Поширеним стає підхід, у якому громадянська освіта розуміється як освітньо-виховна програма, спрямована на формування майбутніх громадян. Це інтегральний освітній підхід. Саме він є найбільш перспективним. Громадянська освіта має здійснюватися в уявленнях і проблемах, що проходять через різні дисципліни, і бути пов'язаною з різними аспектами шкільного життя. Треба шукати оптимальний баланс між «громадянським проживанням» і прямим навчанням.

Підручники з математики забезпечують реалізацію мети і завдань, визначених Державним стандартом початкової загальної освіти та навчальною програмою з математики, формування у школярів ключових математичних компетенцій (обчислювальних, інформаційно-графічних, просторово-орієнтаційних, алгебраїчних, геометричних, логічних). Результатом засвоєння математичних компетенцій є математична компетентність учнів. Автори підручників дотримуються концентричного принципу побудови програми.

«Математика. 3 клас» (авт. Богданович М.В., Лищенко Г.П.)

Зміст підручника відповідає віковим особливостям учнів та містить доцільну систему завдань з поступовим наростанням складності. Матеріал під-

методичні рекомендації

ручника забезпечує наочність викладу програмових тем, дозволяє диференціювати навчання, цьому сприяють і додаткові завдання зі «сніжинками» та «зірочками».

У підручнику наявні узагальнюючі тексти і таблиці, які допоможуть учням усвідомити змістовно-логічні зв'язки навчального матеріалу. Правила подані не для заучування учнями, а для узагальнення та використання у роботі. Зразки виконання завдань спонукають учнів до самоконтролю.

Завдання з таблицями, з діаграмами, використання блок-схем та пропедевтичне ознайомлення з координатами сприяють засвоєнню нової змістовної лінії програми «Робота з даними».

Навчальний матеріал підручника розміщено поурочно. Матеріали уроків містять завдання на ознайомлення та первинне закріплення нового матеріалу, а також завдання для закріплення раніше вивченого матеріалу. Це сприяє побудові системи уроків з урахуванням взаємозв'язків та наступності.

Для кожного уроку подано завдання з логічним навантаженням, після кожної теми – «Додаткові завдання», які вчитель має переглянути перед вивченням відповідної теми і використовувати за своїм баченням їх місця у навчальному процесі.

Зміст і художнє оформлення підручника дозволяє не лише збагатити учнів знаннями, а й виконує виховну функцію.

Увагу вчителів хочемо зосередити на деяких особливостях підручника. Це – наскрізний однаковий підхід до повторення та ознайомлення з новим матеріалом. Наприклад, ознайомлення із законами множення: спочатку розглядається як властивості дій методом доцільних задач, а потім повідомляється формулювання закону.

«Математика. 3 клас» (авт. Рівкінд Ф.М., Оляницька Л.В.)

Підручник складається з п'яти розділів, які, своєю чергою, поділяються на уроки, що мають єдину структуру.

При вивченні письмового додавання і віднімання у підручнику пропонується узагальнений алгоритм виконання дії. Система вправ для формування обчислювальних навичок подана за принципом «від простого до складного». Має місце різна форма цих завдань: числові вирази, ланцюжки обчислень, завдання, подані в таблицях, буквені вирази.

Новою для учнів є задача на знаходження довжини сторони прямокутника за відомим периметром та іншою його стороною, пропонуються різні способи її розв'язання. У рамках вивчення геометричного матеріалу вводиться нова рубрика «Практична робота».

Особливістю підручника є те, що вивчені способи обчислень відпрацьовуються не лише у завданнях для формування обчислювальних навичок,

а й у завданнях інших змістових ліній (рівняннях, текстових задачах).

Наявність у підручнику завдань для роботи в парах і для колективної роботи сприяє впровадженню на уроках математики інтерактивних способів навчання. Колективна робота передбачена також при вивченні нового матеріалу, що визначає позначка «Працюємо разом».

Особливістю навчальної програми вивчення курсу «Інформатика» у 3 класі є наявність у ній розділу «Створення проєктів». Основним завданням вивчення цього розділу в 3 класі є ознайомлення учнів з основними принципами проєктної діяльності та навчання учнів реалізації етапів роботи над проєктом: від етапу постановки завдання до етапу захисту проєкту на прикладах роботи над конкретними проєктами.

Кожний урок при вивченні «Інформатики» проводиться із використанням комп'ютерів, тому клас ділиться на групи так, щоб кожен учень був забезпечений індивідуальним робочим місцем за комп'ютером, але не менше 8 учнів у групі, відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від 20.02.2002 № 128.

При використанні комп'ютерної техніки на уроках безперервна тривалість занять повинна відповідати вимогам ДСанПіН 5.5.6.008-98 «Улаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режим праці учнів на персональних комп'ютерах».

Час роботи молодших школярів за комп'ютером на уроці не повинен сумарно перевищувати 15 хвилин. Увесь інший час уроку вчитель знайомить учнів з теоретичним навчальним матеріалом. Теоретична частина уроку може проводитись у формі бесіди, гри, обговорення ситуацій або повторення і закріплення вивченого матеріалу.

Після роботи за комп'ютером необхідно проводити гімнастику для очей, яка виконується учнями на робочому місці.

«Сходінки до інформатики. 3 клас» (авт. Ломаковська Г.В., Проценко Г.О., Рівкінд Ф.М., Ривкінд І.Я.)

Викладення нового матеріалу у підручнику для учнів 3 класу базується на основі об'єктного і алгоритмічного підходу. Передбачено вивчення матеріалу одного пункту протягом одного уроку.

Вивчення розділу «Створення проєктів» пропонується здійснити шляхом роботи над колективним навчальним проєктом «Клумба моєї мрії». Під час роботи над цим проєктом учні знайомляться з визначенням програмою курсу теоретичним матеріалом з цієї теми, а також з основними етапами роботи над проєктом. Метою вивчення цього розділу є не тільки створення і захист проєкту, а й розуміння основних принципів роботи над проєктами. Саме це повинно допомогти учням працювати над навчальними проєктами при вивченні інших предметів.

«Сходінки до інформатики. 3 клас»

У підручнику збільшився обсяг завдань та запитань, що дає більше можливостей для реалізації особистісно орієнтованої моделі навчання. Складність завдань та їх призначення має умовні позначки: початковий та середній рівні (*), достатній рівень (**), високий рівень (***), завдання для групової роботи (П), для розвитку логічного та творчого мислення.

Підручник для учнів третього класу, як і для учнів другого класу, має комп'ютерну підтримку, яку можна безкоштовно звантажити із сайту <http://www.osvita-dim.com.ua> (у розділі методична підтримка, «Інформатика. 2 рік навчання»).

«Сходінки до інформатики. 3 клас» (авт. Зарецька І.Т., Корнієнко М.М., Крамаровська С.М.)

Кожний урок містить запитання для контролю і самоконтролю знань, творче завдання та логічну задачу, які можуть бути використані на різних етапах уроку.

До кожного уроку включено рубрику «Цікавинки» з пізнавальною інформацією, пов'язаною з темою уроку, та рубрику «Комп'ютерний словничок», яка містить поняття, з якими учень ознайомився на уроці, що сприятиме кращому засвоєнню учнями навчального матеріалу, допоможе проведенню рефлексії наприкінці уроку.

У кінці підручника подано «Словничок», у якому наведено тлумачення основних понять, вірші-правила для проведення фізкультхвилинок, уміщено основні правила роботи з комп'ютером.

«Основи здоров'я. 3 клас» (авт. Бех І.Д., Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Страшко С.В.)

Підручник орієнтовано на розвиток сприятливих для здоров'я і безпеки дитини життєвих і спеціальних навичок. Надзвичайно важливим для особистісного розвитку є матеріал, присвячений соціальному і психологічному благополуччю дитини: вихованню толерантності, умінню спілкуватися, налагоджувати стосунки і розв'язувати конфлікти, формуванню самооцінки, уміння вчитися.

Велику увагу приділено відпрацюванню навичок безпечної поведінки вдома, надворі, на дорогах, на природі, під час грози тощо.

Підручник орієнтовано на використання сучасних педагогічних технологій, зокрема інтерактивних методів, які передбачають взаємодію учнів між собою та з учителем. Це — обговорення в групах, інсценування, творчі завдання, руханки тощо.

методичні рекомендації

**«Основи здоров'я. 3 клас»
(авт. Гнатюк О.В.)**

У 3 класі введено нові рубрики «Для допитливих» і «Додатковий матеріал», у яких міститься пізнавальна цікава і корисна інформація.

У підручнику наведено алгоритми виконання певних дій у різних життєвих ситуаціях. Запропоновано завдання і ситуації для обговорення з батьками, для роботи в групах, парах. Для залучення школярів до творчого пошуку, мотивації навчання подана низка завдань проблемного і творчого характеру, що спонукають до власних суджень, висновків, міркувань.

Практичні завдання, передбачені програмою, спрямовані на активну діяльність учнів: моделювання і розігрування ситуацій, відпрацювання моделей поведінки (під час епідемії грипу, ситуації дорожнього руху, мирного розв'язання конфліктів), розучування рухливих ігор, фізичних вправ. Практичні роботи виконуються як на уроках, так і вдома з батьками. У кінці підручника представлено рубрику «Перевір себе» для контролю підсумкових знань учнів.

Одним із важливих чинників виховання особистості є трудова діяльність. Включаючись у трудовий процес, дитина докорінно змінює думку про себе і навколишній світ. Радикально змінюється її самооцінка під впливом успіхів у трудовій діяльності, що, своєю чергою, зміцнює авторитет школяра в класі.

**«Трудове навчання. 3 клас»
(авт. Сидоренко В.К.,
Котелянець Н.В., Агєєва О.В.)**

Основна тема підручника «Трудове навчання» для 3 класу – «Форми і образи природи – зразок для майстра».

У підручнику зменшена кількість інструкцій щодо виготовлення виробу, а значна увага приділяється основним підходам до технології, за якою виготовляється цей виріб. До багатьох тем у підручнику збільшена кількість зразків-аналогів, які демонструють, як такі завдання хтось виконав раніше. Це дає уявлення про можливі шляхи і способи роботи і допомагає дитині знайти власне рішення. Зразків-аналогів до одного завдання дається декілька, і вони не призначені для прямого копіювання, а тільки для роз'яснення практичного завдання.

Особливістю підручника 3 класу є включення в його зміст творчих проєктів, присвячених святам: «Майстерня Діда Мороза», «Подарунки до весняних свят». Вони допоможуть учителю та учням правильно зорієнтуватися в сутності того, що називається проєктом. Найсуттєвішою рисою проєктної діяльності є формування ідеального задуму у відповідності з поставленою метою і висування проєктної гіпотези. Створення задуму передуватиме роботі з його матеріалізації, тобто наступна практична робота дозволяє перевірити, наскільки вдалим

і повноцінним є цей задум. Саме така діяльність програмується проєктними завданнями, представленими в підручнику та робочому зошиті.

На форзацах підручника наведено виробу, які будуть виготовляти учні 3 класу, та правила безпечної роботи з ножицями, голкою. Чи потрібно проводити за цими сторінками спеціальну роботу? Як і коли це краще зробити? Це вирішує вчитель самостійно.

**«Трудове навчання. 3 клас»
(авт. Веремійчик І.М., Тименко В.П.)**

Особливістю підручника з трудового навчання для третьокласників є профорієнтаційний і проєктувальний підходи до реалізації його змісту. На основі взаємодоповнення зазначених підходів формується проєктно-технологічна компетентність учнів. Учителю надає можливість для ознайомлення учнів зі світом професій типу «людина і природа», «людина й інші люди», «людина і художні образи», «людина і техніка», «людина і знаки інформації». Увага третьокласників звертається на рубрику «Пізнай себе» у кінці кожного розділу. Там подано пари запитань з ілюстраціями відповідних видів діяльності людини. Ставлення учнів до тих чи інших професій з'ясується наприкінці навчального року за таблицею у Додатку (с. 101 підручника).

У процесі виховання почуттів і творчого розвитку особистості урок образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі відіграє незамінну роль. Він здатний увести учня у світ творчості, прилучити його до скарбів художньої культури, відчувати радість від власної творчості.

**«Образотворче мистецтво. 3 клас» (авт. Калініченко О.В.,
Сергієнко В.В.)**

У підручнику для 3-го класу школярі знайомляться з образотворчим мистецтвом разом з героєм-комунікатором – чарівницею Гармонією та її друзями – знавцями мистецтва. Оригінальність подання навчального матеріалу полягає у тому, що для оптимального художньо-естетичного розвитку молодших школярів зміст підручника побудовано за наскрізним тематичним принципом та з урахуванням варіативності художньо-практичних завдань, які учень самостійно вибирає з кількох запропонованих варіантів, що дозволяє втілити особистісно розвиваючу парадигму освіти.

У підручнику передбачено поурочне, щосеместрове повторення та узагальнення навчального матеріалу. Для підвищення зацікавлення учнів образотворчим мистецтвом, створення можливостей для їхнього саморозвитку та врахування індивідуальних здібностей запропоновано виконання самостійної пошукової роботи. Окремі завдання пропонуються виконувати у групі або колективно.

**«Образотворче мистецтво. 3 клас» (авт. Резніченко М.І.,
Трач С.К.)**

Підручник побудований з урахуванням традицій українського національного мистецтва в контексті зі світовою культурою. Інформаційно-ілюстративний матеріал є наочним джерелом формування художньої та духовної культури особистості. Він розкриває жанрові особливості та специфіку зображальних і виражальних засобів живопису, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва, архітектури та дизайну, а також ознайомлює з багатогранністю творчості театального художника.

У підручнику широко представлено ілюстративний матеріал: репродукції творів майстрів живопису, графіки, дизайну, світліни архітектурних споруд та скульптур, творів народного мистецтва, прикладів дитячих робіт, на які учень може орієнтуватися під час сприймання творів мистецтва та практичного виконання творчих завдань. Наприкінці окремих тем запропоновано завдання «У вільну хвилину». Це зроблено з метою розширення кількості завдань різного ступеня складності для організації диференційованої роботи учнів.

Тематика поурочних матеріалів відокремлена одна від одної спеціальною ілюстративною вставкою. У кожній темі спеціальні (художні) терміни, які є обов'язковими для засвоєння та розуміння учнями, виділені кеглем і кольором. Тлумачення окремих образотворчих понять наведено наприкінці підручника у спеціальному словнику.

Вивчення молодшими школярами курсу «Музика», який є складовою освітньої галузі «Мистецтво», дає можливість учням цілісно осягати духовно-моральні цінності людства як невід'ємну частину світової музичної культури, опанувати специфіку художньо-образної мови.

**«Музичне мистецтво. 3 клас»
(авт. Лобова О.В.)**

Навчальний зміст підручника для 3 класу, побудований у формі подорожі до країн пісні, танцю та маршу, розкриває учням сутність, особливості і різновиди цих провідних музичних жанрів. Відповідні змістові лінії реалізуються за допомогою взаємопов'язаних навчальних тем, кожна з яких відповідає одному уроку. До тематичного контролю подані чотири комплекси «10 завдань для перевірки знань», а узагальнення з вокальної роботи відбувається на семестрових уроках-концертах.

В основу навчально-методичного апарату підручника покладено систему дидактичних завдань, які пропонують конкретні методи і прийоми музичного навчання. Комплексне використання завдань різних типів створює передумови для забезпечення систематичності, різноманітності й ефективності формування музичної культури школярів

методичні рекомендації

на всіх етапах уроку. Разом із тим, дидактична насиченість підручника надає вчителю можливість педагогічно доцільного добору форм і методів роботи, а також інформаційного, музичного та іншого навчального матеріалу відповідно до рівнів підготовленості учнів.

**«Музичне мистецтво. 3 клас»
(авт. Аристова Л.С., Сергієнко В.В.)**

Структура підручника, прийоми введення до тексту нових понять, використання засобів наочності спрямовані на те, щоб не тільки передати учням певну інформацію, а й передусім навчити їх самостійно користуватися книгою, викликати інтерес до музичного мистецтва.

У третьому класі, «мандруючи» королівствами Співучих Мелодій та Танцювальних Ритмів, окрім уже відомих героїв – королеви Мелодії та короля Ритма, пана Темпа, феї Динаміки та братів Ладів (Мінора і Мажора), маленькі школярі зустрічатимуться з новими персонажами: феями Інтонцією, Імпровізацією та Музичною Формою.

Чільне місце у підручнику посідають завдання, які, з одного боку, виступають носіями інформації, а з іншого – становлять самостійний компонент підручника, апарат організації засвоєння знань. Вони розподілені на групи, які спрямовані на: 1) засвоєння знань (Пригадай прослуханий твір «Цар Горох». Досліди, у якій із композицій, поданих нижче, переважає пісенність, а в якій – танцювальність; маршовість. с. 12); 2) формування умінь і навичок (Який характер танцю? Добери відповідні слова; Розкажи про характер мелодії, темп музики. Скористайся підказкою Тріольчика. с.21; 23); 3) набуття досвіду творчої діяльності (Придумай назву до кожної прелюдії.; Спробуй створювати голосом різні музичні інтонації, які будуть виражальними й зображувальними водночас. с. 32; 50); 4) формування емоційно-ціннісного ставлення до світу та мистецтва (Роздивись художні роботи Ольги Песчаной. Які враження і почуття вони викликають? Який із краєвидів художник краще озвучити мажорною музикою, а який – міжорною? Поясни свою думку. с. 65); сприяють розширенню словникового запасу (Обери слова, що характеризують музичну мову. с.79).

Наприкінці кожного семестру пропонується підсумковий блок – «Перевір свої досягнення», до якого входять 5 завдань. Запропоновані завдання класифіковані за характером пізнавальної діяльності: репродуктивні – до них належать завдання на відтворення навчального матеріалу, на його застосування у знайомих умовах, дії за зразком, тренувальні вправи (Скориставшись підказками, пригадай назви пісень. Заспівай їх. с. 57), та продуктивні – передбачають застосування знань у нових умовах, елементи пошуково-дослідницької діяльності, творчості (Поясни, як ти розумієш ці музичні жанри. Який із них завжди виконує оркестр? с. 58).

**«Мистецтво. 3 клас»
(авт. Масол Л.М., Гайдамака О.В.,
Очеретяна Н.В.)**

Оригінальність цього підручника полягає в тому, що його зміст побудовано за моделлю поліцентричної інтеграції мистецьких знань, яка передбачає інтегрування домінуючих змістових ліній – музичного та образотворчого мистецтва, які органічно поєднуються в єдиний тематичний цикл і збагачуються елементами хореографії, театру, кіно, які входять до мистецько-синтетичної лінії.

Інформаційна функція забезпечується завдяки ретельному відбору художньо-дидактичного матеріалу з опорою на шедеври українських і зарубіжних митців, приклади творчості народних майстрів. Ураховуючи вік учнів, інформація у підручнику подається у двох формах:

- текстова інформація, кількість якої мінімізовано відповідно до віку учнів,
- візуальна інформація: зображення поетапного виконання практичного завдання з образотворчого мистецтва, нотний текст пісень, що вивчаються, схеми-завдання тощо.

Розвивальна функція підручника досягається за рахунок спрямування його змісту на розвиток спеціальних художніх здібностей – музичного слуху та чуття ритму, композиційного бачення та відчуття виразності лінії та кольору. У підручнику передбачено обов'язкове здійснення учнями початкових класів на уроках мистецтва таких видів діяльності, як сприймання, аналіз та інтерпретація творів мистецтва (музичного, візуального, театрального, кіномистецтва), а також практичної музичної та образотворчої діяльності – спів пісень, гра на дитячих інструментах, ритмічна і пластична імпровізація, створення композицій у графіці, живопису, скульптурі, декоративному мистецтві тощо).

Виховна функція реалізується через введення у текст підручника тем про історичне минуле рідного краю, («Козацькому роду нема переводу», «Кобзарі – співці слави України»), гуманістичні цінності й пріоритети, важливі моральні якості особистості – доброта, дружба, любов, повага до родини тощо («Дружба і братство – найкраще багатство», «Дорога до храму», «Образ мадонни в мистецтві», «Найдорожча у світі»).

Мотиваційна функція підручника актуалізується завдяки добору матеріалу, який цікавий і доступний учням молодшого шкільного віку. Для підвищення мотивації навчання у підручнику активізовано ігровий аспект (включення музично-ритмічних ігор і художньо-ігрових вправ і завдань, елементів гумору – створи мелодію, інструментальний та ритмічний супровід, «оживи картину», «створи звукові картини» «придумай і виконай ролі» і т. п.). Для мотивації творчості учнів у підручнику також розміщені вірші, загадки, лінійно-мелодій тощо.

У 2013/2014 н.р. контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів 1-3 класів загальноосвітніх навчальних за-

кладів здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

Оцінювання навчальних досягнень учнів 4 класів у 2014/2015 н.р. здійснюється відповідно до наказу МОНмодспорту України від 30.08.2011 № 996 «Орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти з предметів інваріантної складової навчального плану» (додатки 1-12).

Вивчення навчальних предметів у 1-4 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2014/2015 н.р. здійснюватиметься за підручниками та навчальними посібниками, зазначеними у Переліку навчальних програм, підручників і навчально-методичних посібників, рекомендованих для використання в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2014/2015 навчальному році, які розміщені на сайтах Міністерства освіти і науки (www.mon.gov.ua) та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitso.gov.ua).

Звертаємо увагу вчителів, батьків та учнів на те, що відповідно до Порядку надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв Міністерства освіти і науки України, затвердженого наказом від 17.06.2008 року № 537 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 10 липня 2008 року № 628/15319, встановлено такі види грифів: «Затверджено Міністерством освіти і науки України»; «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»; «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах».

На звороті титульного аркуша навчального видання вказується номер і дата листа або наказу Міністерства освіти і науки України, яким надано гриф або номер і дата листа – підтвердження Інституту інноваційних технологій і змісту освіти про схвалення для використання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Для організації методичної роботи з педагогічними кадрами області створено віртуальні мережеві співтовариства педагогів, здійснюється спільна робота в Google документах хмарних технологій, наповнення вікі-простору).

Таким чином, створений нами сервіс має властивості, що дозволяють ефективно використовувати їх практично на всіх рівнях. Великою перевагою його є доступність, дружність і безкоштовність.

На блозі «Вчителю початкової освіти Хмельниччини» у рубриці «Методичний консалтинг вчителя початкових класів» педагоги області можуть ознайомитися з поданим матеріалом.

**А.ГАЛАС,
О.КУЛИК,
методисти початкових класів
ХОІППО.**